

Konferencja naukowej w ramach III Kongresu Demograficznego
Bydgoszcz, 24 lutego 2022 r.

prof. dr hab. Gertruda Uścińska

przewodnicząca Komitetu Nauk o Pracy i Polityce Społecznej PAN, prezes
ZUS

Systemy emerytalne a sytuacja demograficzna

Streszczenie

Istotne znaczenie dla systemu emerytalnego ma sytuacja demograficzna, a przede wszystkim struktura wieku ludności. Wysokość składek i wydatków z FUS zależy w dużym stopniu od tego, jak dużą część społeczeństwa stanowią osoby aktywne zawodowo i opłacające składki na ubezpieczenia społeczne, a jaką osoby niepracujące i nieopłacające składek, a zwłaszcza osoby w wieku poprodukcyjnym, których odsetek wzrasta. Duże dysproporcje w udziale grup w wieku produkcyjnym i nieprodukcyjnym w społeczeństwie powodują, że realizacja przez państwo zobowiązań ze względu na wiek emerytalny staje się coraz poważniejszym wyzwaniem, powodującym konieczność poszukiwania innych niż składki źródeł finansowania świadczeń emerytalnych. Zachodzące współcześnie w Polsce i na świecie procesy demograficzne powodują, że system emerytalny stoi przed wieloma wyzwaniami.

Główną przyczyną jest:

- 1) starzenie się ludności, spowodowane m.in. wydłużaniem się przeciętnej długości trwania życia i coraz krótszy okres tzw. lat życia w zdrowiu;
- 2) spadek dzietności, czyli przeciętnej liczby dzieci urodzonych przez przeciętną kobietę w ciągu całego okresu rozrodczego;

3) spadek wskaźników umieralności, czyli liczby zgonów w populacji w danym czasie (w czasie pandemii wskaźniki te wzrosły);

4) wydłużanie się przeciętnego trwania życia; poprawa przeżywalności w starszym wieku – rosnąca długowieczność (w czasie pandemii trendy te zostały zahamowane);

5) migracje zewnętrzne – głównie osoby w młodym wieku, wieku produkcyjnym, w wieku rozrodczym (w czasie pandemii nastąpił spadek ruchów migracyjnych).

Od 1 stycznia 1999 r. ubezpieczenie emerytalne w Polsce funkcjonuje według modelu zdefiniowanej składki. Oznacza to, że wysokość emerytury wypłacanej z tego ubezpieczenia zależy od sumy składek zgromadzonych i zwaloryzowanych na indywidualnym koncie danej osoby w ZUS, a także od długości średniego dalszego trwania życia ustalonej dla wieku, w którym dana osoba przechodzi na emeryturę. Prawo do emerytury nabywają: kobieta po ukończeniu 60 lat i mężczyzna po ukończeniu 65 lat.

Wzrasta liczba emerytów we wszystkich systemach emerytalnych. Liczba emerytów otrzymujących świadczenia z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych sięga **6 mln osób**.

Istnieją istotne **różnice w wysokości emerytur kobiet i mężczyzn**, co wynika z dysproporcji w wysokości wynagrodzeń według płci (występowanie luki płacowej – *gender pay gap*). Niższe wynagrodzenia oznaczają niższe składki odprowadzane do systemu, co przekłada się na niższe emerytury kobiet. Niskie świadczenia emerytalne kobiet to również efekt krótszego stażu pracy i niższego wieku emerytalnego.

Adekwatność emerytur to także **kwestia emerytur niższych niż minimalne** (tzw. emerytury groszowe). W Polsce mamy gwarancję minimalnej emerytury (od 1 marca 2021 r. – 1250,88 zł brutto) pod warunkiem posiadania 20 (kobieta)/25 (mężczyzna) lat okresów składkowych i nieskładkowych. Jeśli nie ma tego stażu, to emerytura jest niższa od minimalnej.

W grudniu 2021 r. emerytury niższe niż minimalna emerytura z uwagi na uzbieranie małej kwoty składek i brak wymaganego stażu do emerytury minimalnej pobierało **340 tys.** osób. Przewidywany jest wzrost ich liczby w kolejnych latach do ponad 650 tys. osób w 2030 r.

Kolejna kwestia to pogarszanie się relacji przeciętnej emerytury do przeciętnego wynagrodzenia (**stopa zastąpienia**). Według różnych szacunków prognozuje się, że w Polsce będzie to spadek z 53,8% w 2020 r. do 40% w 2040 r. i dalszy w następnych latach. Główną tego przyczyną jest wydłużenie średniego dalszego trwania życia po przejściu na emeryturę, czyli zaraz po osiągnięciu wieku emerytalnego. Zgromadzony kapitał emerytalny będzie więc dzielony na coraz więcej lat.

Nietypowe formy zatrudnienia stosowane coraz częściej na rynku pracy stanowią wyzwanie dla systemu emerytalnego. Część tych form nie jest objętych obowiązkiem opłacania składek na ubezpieczenia społeczne (np. umowa o dzieło), a część objęta jest nim w ograniczonym zakresie (np. umowa zlecenie). Brak odprowadzanych składek oznacza ograniczoną ochronę socjalną, w tym m.in. brak prawa do świadczeń z ubezpieczenia społecznego.

Wysokość emerytury zależy od kwoty zapłaconych i zwaloryzowanych składek emerytalnych oraz wieku przejścia na emeryturę. Dlatego tak ważna jest **dłuższa aktywność zawodowa**. Warunkiem wyższych świadczeń jest dłuższy okres kariery zawodowej i okresu składkowego.

Istotne wyzwanie dla ubezpieczeń społecznych, które dotyka nie tylko Polski, to rosnącą **skala niesamodzielnosci** (nowe ryzyko socjalne) i potrzeba zapewnienia osobom niesamodzielnym **opieki długoterminowej**. Organizacja opieki długoterminowej wymaga rozwiązań prawnych, organizacyjnych i finansowych z różnych obszarów polityki społecznej, nie tylko zabezpieczenia społecznego. Wyzwaniem jest zatem budowa nowego działu zabezpieczenia

społecznego, czyli opieki długoterminowej. Będzie się to wiązać z przebudową szczególnie działu ochrony zdrowia, działu emerytalnego, rentowego i innych.